

Social- och hälsovårdsutskottet

Justitiekanslerns i statsrådet berättelse för år 2023

Till grundlagsutskottet

INLEDNING

Remiss

Justitiekanslerns i statsrådet berättelse för år 2023 (B 11/2024 rd): Ärendet har lämnats till social- och hälsovårdsutskottet för eventuellt utlåtande till grundlagsutskottet. Tidsfrist: 11.12.2024.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- referendarieråd Susanna Lindroos-Hovinheimo, Justitiekanslersämbetet

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Justitiekanslern har i enlighet med 108 § 3 mom. i grundlagen överlämnat till riksdagen och statsrådet en berättelse B 11/2024 rd om justitiekanslerns ämbetsåtgärder och iakttagelser om hur lagstiftningen har följts år 2023. Riksdagsbehandlingen av berättelsen har reviderats under förra valperioden så att de övriga utskotten får ge utlåtande om berättelsen till grundlagsutskottet. En motsvarande möjlighet att lämna utlåtande finns i fråga om riksdagens justitieombudsmans berättelse. Social- och hälsovårdsutskottet konstaterar att berättelserna ger information om laglighetskontrollen som är betydelsefull med tanke på utskottets verksamhet och ansvarsområde och anser att möjligheten att avge utlåtande om båda laglighetsövervakarnas berättelser är principiellt viktig.

Justitiekanslern fäste under berättelseåret särskild uppmärksamhet vid förhandsgranskningen av de så kallade sparlagarna (RP 58/2023 rd, RP 73/2023 rd, RP 74/2023 rd, RP 75/2023 rd) som lades fram hösten 2023. Justitiekanslern noterade vid förhandsgranskningen att det inte hade gjorts en tillräckligt heltäckande bedömning av de föreslagna åtgärdernas sammantagna konsekvenser. Dessutom betonade han att förslagen borde granskas också med avseende på de anmärkningar som har framställts av ESK-kommittén, som övervakar iakttagandet av FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ESK-konventionen). Justitiekanslern betonade i sina utlåtanden att kopplingarna mellan olika propositionsutkast borde föras till statsrådet och riksdagen för behandling så att det ges tillräckligt med tid att utreda lagförslagets sammantagna konsekvenser samt bedöma olika alternativ för hur helheten i fråga ska regleras.

Utlåtande ShUU 8/2024 rd

Dessutom har justitiekanslern under berättelseåret avgjort flera klagomål som gäller sparlagarna. Justitiekanslern gav regeringen en anmärkning för att de minimikrav som 14 § i grundlagen ställer på författningsberedningen inte hade uppfyllts för sparlagarnas del. I sitt avgörande konstaterade justitiekanslern också att det inte hade gjorts en tillräckligt heltäckande bedömning av lagarnas sammantagna konsekvenser med tanke på de grundläggande fri- och rättigheterna. Dessutom konstaterade justitiekanslern att man i regeringspropositionerna inte tillräckligt väl hade bedömt åtgärdernas konsekvenser när det gäller att uppfylla de internationella förpliktelser som berör de mänskliga rättigheterna. God lagberedningssed hade alltså inte iakttagits vid beredningen.

Justitiekanslern påpekar i sin berättelse att den korta beredningstiden för sparlagarnas del återspeglade sig i brister i den samlade bedömningen av konsekvenserna för de grundläggande fri- och rättigheterna. Tidtabellen för de sparlagar som stiftades år 2023 var exceptionellt stram på grund av att det var ett valår. Justitiekanslern har föreslagit att justitieministeriet vidtar åtgärder för att se över vallagstiftningen och utveckla anvisningarna om hörande i samband med lagberedningen, så att det ges tillräckligt med tid för lagberedningen också under valåren.

Social- och hälsovårdsutskottet anser att justitiekanslerns anmärkningar om beredningen av sparlagarna och bedömningen av lagarnas konsekvenser är tungt vägande. Vid behandlingen av sparlagarna har utskottet i likhet med grundlagsutskottet fäst uppmärksamhet vid bristerna i bedömningen av de sammantagna konsekvenserna och betonat att det är nödvändigt att följa upp lagarnas konsekvenser (bl.a. ShUB 13/2023 rd, ShUB 14/2023 rd, ShUB 16/2023 rd, ShUB 17/2023 rd, ShUB 6/2024 rd). Uppföljningsstudien bör enligt social- och hälsovårdsutskottet också kombineras med den bedömning av konsekvenserna för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna som grundlagsutskottet förutsätter. För att stödja ett kunskapsbaserat beslutsfattande har utskottet också ansett det vara nödvändigt att utveckla konsekvensbedömningsmodeller som möjliggör en samlad bedömning (bl.a. ShUU 2/2023 rd).

I justitiekanslerns berättelse behandlas också den lagstiftning som stiftats och tillämpats under coronapandemin samt justitiekanslerns avgöranden i anslutning till beslut om begränsande åtgärder under pandemin.

Biträdande justitiekanslern undersökte på eget initiativ huruvida kommunerna hade klarat av att ta hand om barnskyddsklienterna under coronapandemin och få kännedom om vilka nya barn och familjer som eventuellt var i behov av barnskyddsåtgärder. Utredningarna visade att symtomen bland barn och unga hade ökat under pandemin. Det var möjligt att det hade förekommit dröjsmål vid konstaterandet av servicebehovet eller att vissa behov inte alls hade uppdagats. Biträdande justitiekanslern påpekade att det förekom allvarliga problem inom barnskyddet redan före pandemin, men de nya problem som pandemin medfört har förvärrat situationen ytterligare. Biträdande justitiekanslern förutsatte att välfärdsområdena löser problemen som gäller samarbetet mellan barnskyddet och övriga social- och hälsovårdstjänster samt tillgången till socialarbetare inom barnskyddet.

Biträdande justitiekanslern hade efter att coronapandemin bröt ut beslutat följa upp hur tillgången till mentalvårdstjänster och psykiatriska tjänster för barn och unga tillgodosågs under pandemin. Pandemin gav upphov till vårdskuld och en ny slags ojämlikhet. Enligt biträdande justitie-

Utlåtande ShUU 8/2024 rd

kanslern ledde pandemin också till att de problem som funnits sedan tidigare inom systemet blev tydligare eller framträdde på ett nytt sätt.

Biträdande justitiekanslern undersökte på eget initiativ också genomförandet av hemvården och hemvårdens kvalitet under pandemin. Utredningarna visade att kommunerna hade lyckats bemöta de krav som pandemin medförde och klarat av att ordna hemvårdstjänster förhållandevis väl under pandemins inledningsskede. Det undanröjer enligt biträdande justitiekanslern dock inte det bakomliggande problemet: det finns brist på utbildad personal inom hemvården och över huvud taget inom social- och hälsovården.

I sitt avgörande i ett klagomål som gällde coronavaccinering av personal inom social- och hälsovården betonade justitiekanslern att social- och hälsovårdsministeriet, regelbundet och under hela den tid de temporära lagändringarna på grund av coronaepidemin var gällande, skulle bedöma huruvida ändringarna och deras begränsningar i de grundläggande fri- och rättigheterna var nödvändiga, proportionerliga och uppdaterade. Dessutom skulle ministeriet bedöma huruvida det förelåg grunder för begränsning av de grundläggande fri- och rättigheterna under hela den tid de temporära bestämmelserna var gällande.

Justitiekanslern ansåg i sitt avgörande som gällde klassificeringen av coronavirussjukdomen som en allmänfarlig smittsam sjukdom att det är viktigt att social- och hälsovårdsministeriet regelbundet följer att de i lagen om smittsamma sjukdomar angivna villkoren för att en sjukdom ska klassificeras som en allmänfarlig smittsam sjukdom är uppfyllda. Ministeriet bör omedelbart vidta åtgärder för att ändra statsrådets förordning om smittsamma sjukdomar i sådana situationer där det inte längre finns godtagbara epidemiologiska eller konstitutionella grunder för den gällande klassificeringen.

Social- och hälsovårdsutskottet har under coronapandemin betonat behovet av en total översyn av lagen om smittsamma sjukdomar (bl.a. ShUB 21/2021 rd, s. 6). Utskottet anser att de iakttagelser som lyfts fram i justitiekanslerns berättelse är viktiga och påpekar att den information som framförts om åtgärderna under pandemin bör bedömas och utnyttjas vid beredningen av totalreformen av lagen om smittsamma sjukdomar.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Social- och hälsovårdsutskottet föreslår,

att grundlagsutskottet beaktar det som sägs ovan.

Utlåtande ShUU 8/2024 rd

Helsingfors 2.10.2024

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Krista Kiuru sd
vice ordförande Mia Laiho saml
medlem Kim Berg sd
medlem Maaret Castrén saml
medlem Bella Forsgrén gröna
medlem Ville Merinen sd
medlem Ilmari Nurminen sd
medlem Aino-Kaisa Pekonen vänst
medlem Minna Reijonen saf
medlem Anne Rintamäki saf
medlem Päivi Räsänen kd
medlem Pia Sillanpää saf
medlem Oskari Valtola saml
medlem Henrik Wickström sv
medlem Ville Väyrynen saml.

Sekreterare var

utskottsråd Sanna Pekkarinen
utskottsråd Päivi Salo.